

Радомир В. ИВАНОВИЋ*

ДОПРИНОС МИЛОРАДА ЖИВАНЧЕВИЋА РАЗВОЈУ САВРЕМЕНЕ ЈУГОСЛАВИСТИКЕ И ПОЛОНИСТИКЕ

Ивани

„Свака наука вриједи толико колико је
кадра да унаприједи живот.”

А. Барац

Сажетак: Шифре тумачења у одгонетању глобалних културолошких, литературолошких и компаратистичких одређења Милорада Живанчевића (1933) налазимо у парадигматским студијама „Пољска југославистика”, „Проблеми пољске историје књижевности” и „Домашаји пољске уметности речи”. Истородне по своме карактеру су „Рецепција” и „Књижевност илиризма у европском контексту”.

Сјудуја је подељена у четири тематске целине — „Књижевнонаучни приступ проучавању синхроничности и дијахроничности (*Pirizam*)”, „Монографски приступ проучавању писача и дела (*Ivan Mažuranić*)”, „Компаратистички приступ проучавању процеса и појава (*Polonica*)” и „Белешке”. Као претекст расправе, послужиле су наше студије „Наука и уметност као облици моделовања стварности (Прилог филозофији науке)”, објављена у књизи Књижевно обликовање стварности (2003) и „Књижевни дијалози у савременој полонистици и југославистици (Прилог компаратистици)”, објављена у књизи Сунчаном страном књижевности (2013).

Кључне речи: Милорад Живанчевић, србистика, кроатистика, југославистика, славистика, полонистика, литературологија, методика

---

* Академик Радомир В. Ивановић, инострани члан ЦАНУ

КЊИЖЕВНОИСТОРИЈСКИ ПРИСТУП ПРОУЧАВАЊУ
СИНХРОНИЈЕ И ДИЈАХРОНИЈЕ
(*Ilirizam*)

Шифре тумачења у одгонетању глобалних културолошких, литературолошких и компаратистичких опредељења Милорада Живанчевића (1933) налазимо у парадигматским студијама „Пољска југославистика”, „Проблеми пољске историје књижевности” и „Домашаји пољске уметности речи”, објављеним у занимљиво конципираној књизи *Polonica* (Нови Сад, 1987, стр. 316). Истородне по своме карактеру су и студије „Рецепција”, објављена у волуминозној монографији *Ivan Mažuranić* (Novi Sad — Zagreb, 1988, str. 486) и „Књижевност илиризма у европском контексту”, објављена у књижевноисторијској монографији *Povijest hrvatske književnosti, knj. IV* (Zagreb, 1975, str. 185–214).¹

У покушају да дефинишемо одређен број Живанчевићевих идеографама посвећених теорији књижевне историје, ослонили смо се на монографије и једну књигу студија и огледа које бацају „бочну светлост” на елаборирану тематику и проблематику, поделивши нашу студију у три тематске целине — „Књижевнонаучни приступ проучавању синхроније и дијахроније (*Ilirizam*)”, „Монографски приступ проучавању писаца и дела (*Ivan Mažuranić*)” и „Компаратистички приступ проучавању процеса и појава (*Polonica*)”. Као претекст расправи, послужиле су нам наше студије „Наука и уметност као облици моделовања стварности (Прилог филозофији науке)”, објављена у књизи *Књижевно обликовање стварности* (2003), и „Књижевнонаучни дијалози у савременој полонистици и југославистици (Прилог компаратистици)”, објављена у књизи *Сунчаном страном књижевности* (2013).²

Прва студија писана је поводом значајне а мало коментарисане књиге Невена Сесардића *Филозофија науке* (Београд, s. a.), посвећене низу европских мислилаца који се баве науком о науци (К. Р. Поперу, И. Лакатошу, П. Франку, Т. Куну, У. Еку, А. Компањону, Ж. М. Шеферу, као и М. Марковићу, М. Солару, С. Петровићу, Н. Милошевићу и другима). Друга студија је посвећена низу југословенских и пољских филозофа, естетичара, филолога, теоретичара и критичара (Р. Ингардену, Х. Маркјевичу, С. Моравском, Л. Колаковском, М. Јањон, М. Р. Мајеновој, М. Живанчевићу, А. Флакеру

и другима). У студији „Домашаји пољске уметности речи” Живанчевић најпре показује колики значај придаје релацијској теорији (користећи сопствена истраживања из историографије, културологије, психологије, социологије, литературологије, фолклористике и компаратистике), а потом резолутно закључује:

„Пољска наука о књижевности данас већ има статус књижевне школе у свету. Познати су књижевноисторијски критички и теоријски радови Јана Кота, Мјечислава Јаструна, Казимјежа Вике, Хенрика Маркјевича, Јуљана Кшижановског, Тадеуша Улевича, Стефаније Скварчињске, Луциле Пшчоловске и других, који су у новије доба афирмисали пољску уметност речи. Посебно место и домашај има у томе уметност интерпретације, којој је у Пољској посвећена посебна едиција” (стр. 280).³

Боравећи у Кракову, на Јагелонском универзитету, током две године (1960–1962), Живанчевић је највиша специјалистичка знања стицао од старог професора Тадеуша Стањислава Грабовског, као и Лера Спловињског и Станислава Урбањчика. Временом је Живанчевић комплетирао своја сазнања преузимајући неке од средишњих идеја и дела Романа Ингардена и Хенрика Маркјевича, особито када је реч о научности науке о књижевности и критеријумима њене ефикасности, будући да они почивају на следећим принципима „строге егзактности”: истинитости, чињеничности, проверљивости и поновљивости, о којима зналачки пише Миливој Солар у књигама — *Književna kritika i filozofija književnosti* (1976) и *Uvod u filozofiju književnosti* (1978). Такође смо закључили да је наш аутор у потпуности преузео идеју Марије Јањион о XIX веку као „новој ренесанси” и Ђерђа Лукача о XX веку као „епоси великих открића”. Другим речима речено, ови научници XIX век сматрају периодом у коме је тријумфовао процес „историзације свести”, док XX век сматрају периодом у коме је тријумфовао процес „теоретизације свести”. Истини за вољу, потребно је констатовати да је у последњим деценијама XX века дошло до обнове историзма, као и до антитеоријске побуне, коју у најбољем светлу представља књига Антоана Компањона Демон теорије (1999).⁴

Да би преовладао неке од постојећих књижевнонаучних антиномија, Живанчевић се пре свега определио за процесе вредновања и превредновања књижевне уметности, чиме се сврстао уз Рене Велека, а против становишта Нортропа Фраја. Мада то чини индиректно, Живанчевић се више пута и различитим поводима осврће најпре на однос синхроније и дијахроније, а потом и на њихову интеракцију, коју Х. Р. Јаус дефинише као историјску актуелизацију. У огледу „Рецепција” монографије о Мажуранићу аутор пише:

„У књижевној повесници присутност историцистичког прилаза материји значи тенденцију да се уметничко дело објасни искључиво или претежно историјским приступом, остављајући по страни естетска разматрања. Учени позитивизам у науци, лишен креације, често је блажена лука за јалове духове. Међутим, не мање је опасно отићи у другу крајност. Потпуно игноришући фактографију, неприметно се окрећемо против чињенице, истичући у први план голу интерпретацију, која би се, без темеља сазданог марљивим истраживачким радом, могла свести напусту игрију” (стр. 370).⁵

Плашећи се нејасности, особито када је у питању теоријска равнан сучељена с примењеном равни анализе, као и када је у питању однос релацијске и супстанцијалне теорије, Живанчевић на претходној страници врло сугестивно сведочи о односима интерпретације (чија сврха не подлеже провери) и надинтерпретације (чија сврха подлеже провери), закључивши тим поводом:

„Појмови интерпретације и надинтерпретације причињавају се као двогуби мач, који подједнако засеца у област чисте књижевности, књижевне и научне критике; обе се оштрице једнако налазе у равни интерпретације, јер и текст интерпретације има књижевне претензије, па је тачно да у једном тренутку настаје ривализација између примарне и ове; рецимо условно, секундарне уметнине. Различити су путеви који воде феномену надинтерпретације; први импулс је свакако свесно хтеће да се надрасте креација тумачења, но тај зачетак најчешће није сразмеран дочетку” (стр. 369).

Аутор, наиме, тврди да се не могу прихватити међусобна потцењивања, јер једнима недостаје акрибичност, а другима креативност. „А једно ипак не иде без другога: *factum* је исходиште сваке интерпретације, питање је само хоће ли бити оживотворен — но то већ зависи од стваралачких моћи” (стр. 370) — компромисно аутор завршава размишљања о овој сложеној проблематици и апоретици.

Посебно интересовање посветићемо, у продужетку, утицајима оних историчара и теоретичара књижевности које је Живанчевић сматрао својим „учитељима енергије”. Према нашем мишљењу, у најужи круг могли би се убројити: Јован Скерлић, Антун Барац и Хенрик Маркјевич. Њега нарочито импресионира Маркјевичева Наука о књижевности (Краков, 1970, Београд, 1974), особито када су у питању три следеће целине: прва глава „Опсег и правци савремених књижевних изучавања” (стр. 15–46), девета глава „Научни закони о историји књижевности” (стр. 209–250) и „Хронолошки преглед историје науке о књижевности 1851–1968” (стр. 271–320).⁶ Питање је, међутим, колико је био сагласан с мишљењем Клауса Улига изложеним у књизи Теорија књижевне историје — Начела и парадигме (Heidelberg, 1982).

Живанчевић је пажљиво проучавао методологију најпознатијих историчара у српској и хрватској науци о књижевности (М. Комбола и А. Барца, као и Ј. Скерлића и П. Поповића, зачетника „историјске критике”, којој и сâм Живанчевић припада). Ту пре свега мислимо на парадигматске прилоге, као што су Скерлићеви — „Филолошки критичар и књижевни језик”, „Уништење’ естетике и демократизација уметности” „Догматичка и импресионистичка критика”, „Др Љубомир Недић”, а одређеним делом и „Србија, њена култура и њена књижевност”, као и приступно предавање „Историја и метода књижевне критике” (одржано на Великој школи, у Београду, 5. XI 1905); потом Барчеви — „Наша књижевност и њезини хисторици”, „Између филологије и естетике” и „Књиге о књигама”; као и Поповићеви — „Критика у српској књижевности”, „Проучавање српске књижевности, његови правци и методе” и „Југословенска књижевност као целина”; којима бисмо придружили и Живанчевићеве прилоге — „Пољаци о илиризму”, „Пољска југославистика”, „Проблеми пољске историје књижевности” и „Домашаји пољске уметности речи”.

Посебан интерес у процесу утврђивања неких од глобалних Живанчевићевих опредељења у теорији књижевне историје, без сумње, потребно је посветити композиционом прстену књижевноисторијске монографије *Ilirizam*, јер је он карактеристичан за конструкциону и композициону схему свих књига. Реч је о тријади у којој први део представљају — „Почеци новије хрватске књижевности” (стр. 7–48), који служи као рам за проблематизацију и актуелизацију основних премиса тематике, проблематике и апоретике. Он уједно представља и прву половину композиционог прстена, у оном смислу о коме пише Б. А. Успенски у *Поетици композиције* (1976), док други део прстена чини оглед „Књижевност илиризма у европском контексту” (стр. 185–214). Други део — „Писци и дјела” (стр. 49–149), у коме су мозаично саопштени портрети најзначајнијих представника Илирског покрета (од родоначелника Љ. Гаја, преко И. Мажуранића, С. Врза, Д. Деметра, М. Мажуранића, И. Кукуљевића, П. Прерадовића, М. Беговића, до А. Вебера и Ј. Јурановића). Сходно концепцији читаве *Povijesti*, аутор је могао сажимати сопствена интересовања и сужавати простор, због априорно утврђене пропорције, у зависности од квалитативне и квантитативне критеријске. Сваки од портрета, на крају, садржи селективну библиографију, чиме се увелико шире границе приступа у оба модела (продукционом и рецептивном). Основни циљ монографа је да мозаично оствареним портретима постигне потпуну целовитост приказа.

Живанчевићева акрибичност у највећој могућој мери показује се поштовањем књижевне и књижевнонаучне традиције, односно елиотовски схваћеног закона филијације (истицањем доприноса П. Ј. Шафарика, П. Кулаковског, Д. Прохаске, М. Мажуранића, Ф. Фанцева, С. Жежића, Ј. Херцега, Ф. Петреа, А. Барца, К. Георгијевића, М. М. Лешчиловскаје и низа других). Међутим, та акрибичност је, донекле, доведена у питање двоструко именованом реториком наслова, поднаслова и међунаслова, јер монограф истовремено или наизменично користи књижевноисторијски и идеолошки дискурс. На пример, као ознаке за поједине етапе књижевног развоја аутор употребљава појмове — илиризам, препород и панславизам, јер они имају добро образложену „залеђину разумевања”, док с друге стране користи такође опште прихваћене термине, као што

су — класицизам, предромантизам и романтизам, у секундарном плану излагања. Тешкоћа настаје преласком из теоријске у примењену раван проучавања, с обзиром на тешко утврдиве границе међу трима споменутиим стилским формацијама (класицизмом, предромантизмом и романтизмом). Ништа мању забуну не уноси ни двострука употреба најчешће сретаног термина — критика. У првом реду тај се термин употребљава као ознака за једну од научних области која искључиво припада науци о књижевности. Но, много је чешћа и фреквентнија употреба термина критика као композитног појма, који истовремено обухвата десетину сродних духовних делатности.

Другом делу — „Писци и дјела” такође припада и наредна целина — „Остали писци препородитељи и њихови сљедбеници” (стр. 150–184), који је овога пута читаоцу понуђен у виду скупног портрета, који такође захтева априорно утврђивање пропорције (Ј. Драшковић, А. Михановић, П. Штос, А. Мажуранић, који је сматран водећим језикословцем тога периода, В. Бабукић, Н. Томазо, Ф. Курелац, Л. Ботић и други). Завршни, трећи део — „Књижевност илиризма у европском контексту” (стр. 185–217) послужио је монографу да компаратистички засводи све битне ознаке трију стилских формација. Период илиризма хронолошки је омеђен годинама (1835–1848), али је остао типолошки неомеђен у односу на класицизам и предромантизам или проторомантизам. Истини за вољу, основни Живанчевићев циљ испуњен је у потпуности — да хрватски романтизам ситуира у контекст европског романтизма (првенствено у односу на немачку, енглеску, руску, италијанску, француску, пољску, чешку, словачку и српску књижевност).

Као књижевне узоре хрватским романтичарима Живанчевић најпре спомиње Пушкина, Мицкјевича, Жуковског, Љермонтова, Хомјакова и друге, а као књижевнонаучне узоре П. Ј. Шафарика, Ј. Колара и Ј. Штура, док им је свима Вук служио као језикознаствени узор. Од посебне важности је монографово настојање да, колико је то уопште могуће, због континуираног и скоковитог развоја појединих националних књижевности, укаже на сродности и разнородности националних теорија романтизма, било да је у питању хронолошка, било типолошка, било генолошка подела. У том смислу ваљало би такође закључити да се, у целини посматрано,

трећи део монографије, с првим делом, такође може тумачити као композициони прстен.

На основу до тада стечених сазнања, искустава и претпоставки (1975), Живанчевић коначно закључује: „Илиризам је вријеме поезије, што је опћенито значајка романтизма. Хрватски пјесници кушали су разноврсне форме стиха, насљеђујући своје претходнике од класицизма до романтизма.” Потом историчар оправдано указује на природну и логичку интерференцију појединих стилских формација и комплекса, који се, уз помоћ дијалектике стварања и мишљења, могу без посредника довести у међусобну везу: „Није само романтизам, дакле, него и просветитељство онај тијек с којим се илиризам понајпре мора довести у везу. Књижевни укус хрватске препородне књижевности креће се врло дуго у кругу класицизма, рококоа и сентиментализма” (стр. 214). Аутор, наиме, по ко зна који пут уверава читаоца да чистих појава и процеса нема (као што тврди и Вејн Бут), да се све чешће и делотворније одвијају процеси интерференције разноврсних формација и комплекса, и да све речено, па и оно што се подразумева, неминовно упућује на закључак да комплексност књижевног и књижевнонаучног развоја континуирано захтева допуне, модификације и открића нових научних истина, као што су то давно тврдили мудри Латини:

Veritas in omnem suam partem eadem est
(Истина је са сваке стране увек иста).⁷

МОНОГРАФСКИ ПРИСТУП ПРОУЧАВАЊУ ПИСАЦА И ДЕЛА (*Ivan Mažuranić*)

Имајући у виду етимологију често употребљаване а различито дефинисане одреднице монографија, било са становишта нартологије, било генологије, установили смо да она настаје најчешће на два начина: а) по априорно замишљеној конструкционој и композиционој схеми још у иницијалној фази настајања дела или б) по апостериорно замишљеној схеми, при чему као „интегративна оса спајања” суделује епоха, правац, писац или дело. Као примере кохерентно остварених монографија у обимном опусу Славка Леоваца навели смо: Момчило Настасијевић, књижевно дело (1983),

Јован Дучић, књижевно дело (1985) и Књижевно дело Исидоре Секулић (1986). Знатно умањен степен тематске и методолошке кохеренције налазимо у следећим монографијама истог аутора: Приповедач Иво Андрић (1979), Романсијер Милош Црњански (1981) и Огледи о Иви Андрићу (1993), при чему ваља напоменути да ни сâм аутор није сасвим сигуран да ли се у свим наведеним примерима ради о чистим монографијама или о књигама студија и огледа. Трећу групу чине монографије с најмањим степеном кохерентности, управо стога што се у њима аутор служи мозаичним или прстенастим низањем појединих портрета, уз помоћ поперовски схваћених „обједињавајућих начела”. Такве су Леовчеве монографије: Светло и тамно (Преглед књижевности Босне и Херцеговине 1918–1956), 1957, Хеленска традиција и српска књижевност XX века (1963) и Књижевна критика 1878–1941. *Развој и карактеристике књижевности Босне и Херцеговине (од 1878. до 1941)*, 1991.⁸

У аналитичком опусу М. Живанчевића степен кохерентности је *a priori* условљен већ сâмом ауторовом преданошћу тематици коју ће елаборирати у два репрезентативним књижевноисторијским монографијама — *Ilirizam* (1975) и *Ivan Mažuranić* (1988), којима су задовољаване потребе времена, науке, универзитетске наставе и личних амбиција и афинитета. При томе се мора имати у виду да је најпре објављена монографија *Ivan Mažuranić. Život i delo* (Novi Sad, 1964, str. 290), а потом и друга, знатно допуњена верзија *Ivan Mažuranić* (Novi Sad — Zagreb, 1988, str. 488). По савременој теорији верзија, прва верзија (из 1964) може се третирати као основница, а друга верзија (из 1988) као изведеница (сличан пример нашао је Бранко Поповић у Лелејској гори, чему је посветио расправу Верзије књижевних дела, 1975).

Познати однос основнице и изведенице у Живанчевићевом случају увелико постаје комплекснији него код других савремених аналитичара. Мозаична схема *Ilirizma* (Zagreb, 1975) увелико је умањила степен кохерентности, а тај степен се рапидно умањује и у наредне четири монографске расправе: *Dimitrija Demetra 'Grobničko polje'* (Zagreb, 1973), *'Smrt Smail-age Ćengića' Ivana Mažuranića* (Beograd, 1982), *'Seljačka buna' Augusta Šenoae* (Beograd, 1983) и *'Povratak Filipa Latinovića' Miroslava Krleža* (Beograd, 1985). При томе се не сме заборавити да је расправа *'Smrt Smail-age Ćengića' Ivana Mažuranića*

објављивана пре и после појаве монографије *Ivan Mažuranić*, у коју је она инкорпорирана као целовита расправа (стр. 190–291). Од неколико издања познатог Мажуранићевог романтичног спева, овом приликом посебно ваља споменути издање — Иван Мажуранић — Смрт Смаил-аге Ченгића. Критичко издање (СКЗ, Београд, 1969, стр. 435, јер оно представља чисту монографију).

Од три преостале монографски конципиране расправе највише амбиција монограф је показао у расправи *Dimitrija Demetra 'Grobničko polje'* (1973), док је ниво аналитичке и стваралачке амбициозности видно смањен у расправама о Шенои и Крлежи. На смањивање степена научне егзактности у великој мери је утицао профил библиотеке „Портрет књижевног дела”, који је прилагођен наставним процесима у средњим и високим школама, односно на универзитетима. Тај едукативни моменат није било лако превладати, а није га лако било ни употпунити јер је портрет захтевао мозаичну схему. То значи да је велики део егзактности, сходно априорној концепцији, као и премисама лингвистичког и интенционалног лука, аутор морао да прилагођава кориснику, а не сопственим амбицијама.⁹ О томе сведочи сâм Живанчевић у оквиру ауторског коментара саопштеног у новинском разговору „Завршен велики мозаик”, служећи се сопственим искуством у тој области: „Без архивске грађе нема озбиљних изучавања ни у једној грани науке, јер будући да стојимо једни другима на раменима, лакше дохватимо плодове. Самодовољност у науци је недопустива. Увек сам одавао признање сваком претходнику и користио сам од сваког ма и најмање зрнце које би доприносило стварању великог мозаика о Мажуранићу. Наравно да се не може све открити одмах и намах” (стр. 113–114).¹⁰

Као водећу идеју истакли бисмо Живанчевићеву жељу да овлада сумом познатих, мање познатих и непознатих чињеница о писцу и делу, а посебно да укаже на открића у која ваља уложити максимум егзистенцијалне, интелектуалне, креативне и интуитивне енергије, јер и интуиција представља важан облик сазнања. Ауторова жеља је да овлада „целокупношћу знања” у различитим областима духовних делатности, а да се при томе, уколико је могуће, избегне „сциентистичко насиље над текстом”. У таквом опредељењу лако је препознати стваралачки агон, а потом и видно изражену

аналитичку свест и критичку самосвест. Аналитичар је, према мишљењу Живанчевићевом, видљивим и невидљивим нитима везан за анализирање текст, а његова сугестија савременицима и наследницима такође се односи на двоструку приврженост: на оданост тексту и на критичност према аналитичару или интерпретатору.

Узмимо поново као пример финални одељак „Рецепција” унисоно хваљене монографије *Ivan Mažuranić* (стр. 363/370). Не либећи се полемичности чак ни с њему драгим „учитељем енергије”, а поводом Барчеве монографије *Mažuranić* (Zagreb, 1945), Живанчевић тврди:

„С друге стране, Барчево дело заправо није монографија, већ збирка есеја, а његов је приказ пун фактографских нетачности, произвољности, и поред основаних, сасвим наопаких претпоставки. По вокацији и сâм литерат, више писац него књижевни историчар, Барац је радије пуштао да га у послу води интуиција него податак, препуштајући се често импресији. Колико је то допадљив, али и клизав и заводљив пут, не треба ни истицати. Па ипак, морам признати да сам за све време рада на својој монографији о Мажуранићу (1963), имао пред очима управо Барчево дело као темељ на коме ваља градити. И надаље ће његова књига, верујем, у својим најбољим партијама остати ненадмашена, пре свега о Мажуранићевој естетици и стилу” (стр. 367).¹¹

На основу конструкционе и композиционе схеме монографије *Ivan Mažuranić* (1988), као и на основу њеног интенционалног и лингвистичког лука, лако се може установити коју и какву форму монографије, као најобухватније генолошке врсте, Живанчевић прихвата као идеалну. То се, пре свега, може одредити открићем монографових примарних аналитичких и интерпретативних циљева, који се најпре препознају сучељавањем парадигматских (вертикалних) и синтагматских (хоризонталних) оса дела. Неке од те врсте премиса формулише аутор већ у уводном тексту „Приступ” (стр. 5). Наиме, узорит тип монографије, сâм по себи, захтева обаваљање читавог низа предрадњи. Под предрадњама он подразумева објављивање основнице (1964), затим издавање средишњег дела спева Смрт Смаил-аге Ченгића као критичког издања (1979) и,

на крају, посебно издавање *Sabranih djela* пишчевих у четири тома (I–IV), Zagreb, 1979.

Да би представила „целокупност знања” о времену, писцу и делу, монографија је подељена најпре у три обухватне целине, које омогућавају „бочно осветљење” једне целине другом:

— Првом целином обухваћена је „биографија времена” и „биографија писца” („Curriculum vitae”, str. 7–115), састављена од X одељака: I Завичај, II Ex Hungaria, III Препород, IV Љубав, V Карловац, VI Револуција, VII Апсолутизам, VIII Канцелар, IX Бан, X Крај.

— Друга целина посвећена је целокупном, родовски и жанровски разноврсном Мажуранићевом опусу. То је најобимнији и најрепрезентативнији део монографије. Подељен је у пет мањих одељака: Песме, Смрт Смаил-аге Ченгића, Mimesis, Прозе и Рецепција. Право откриће за читаоца представља анализа почетничке збирке песама писане на мађарском језику, под утицајем познатог мађарског песника Ференца Часара (Czászár Ferencz), потом анализа и циклусирање љубавних песама, утврђивање оригиналности Мажуранићевог поступка у приређивању Гундулићевог Османа (допуне XIV и XV певања), док се као врхунац монографије може означити расправа о „Смрти Смаил-аге Ченгића”, за коју можемо тврдити да представља „књигу у књизи”.

— Трећа целина посвећена је Мажуранићевој *miscellanei* — књижевним преводима и адаптацијама с латинског (Хорације, Овидије и Ферић), италијанског (Бокачо, Тасо, Савиоли, Фиорини, Манцони и Кажотић), француског (Елизабета Бабурска), немачког (Сартори и Јелачић), енглеског (Мунго Парк), пољског (Мицкјевич), чешког (Воцел, Јаблонски и Винарцицки). Полиглота Мажуранић се такође афирмише и као прозни писац, при чему монограф има у виду три разноврсне врсте прозе — књижевну, филолошку и политичку.¹²

При вредновању монографије потребно је истаћи још и целину „Opus”, односно њен индикативно насловљен крај „Рецепција” (на стр. 363–370). Он најпре служи као очекивани део целине „Opus”, затим као финале читаве монографије, као место са издигнутим значењем и високом чујношћу, да би, на крају, испунио основну функцију — да засводи све аналитичке и интерпретативне напоре монографа у књизи и ван књиге. У контексту традиционалне и савремене литературологије набројао је најважније

аналитичаре предмета о коме расправља. С друге стране посматрано, завршни акорд „Рецепција” обавља и функцију „везивног ткива” (*Bindenmaterial*) јер представља мост ка трећој целини, састављеној од опсежне „Библиографије” (год. 1832–1979, стр. 373–390), још волуминозније „Литературе” (год. 1838–1987, стр. 391–468) и „Именског регистра” (стр. 471–484), те и трећа целина такође представља „књигу у књизи”.

Монографијом *Ivan Mažuranić* Живанчевић жели да, и у теоријској и у примењеној равни, покаже, докаже и објасни спектар „разноврсних знања” којима располаже. Он успоставља равноправни дијалог с претходницима, настоји да изазове пажњу савременика, у потајној нади да се тај дијалог неће прекидати ни у будућности. Такву наду буде: двадесетак прилога о Мажуранићу, десетине издања појединих дела, међу којима врхуне *Sabrana djela* у четири књиге, од којих је књигу I заједнички уредио са И. Франгешом, док је преостале три књиге (II, III и IV) приредио сâм Живанчевић. Први његов рад те врсте објављен је у часопису „Књижевност и језик” (4–5/1958), а један од последњих у часопису „Домети” (68–69/1992). Као предигра анализи која следи у наредној глави студије послужила су компаратистичка ауторова истраживања, у којима је И. Мажуранић поређен с М. Мажуранићем, Д. Деметром, И. Гундулићем, Његошем, Вуком, Прешерном и низом других стваралаца и мислилаца.¹³

За крај расправе о монографском приступу, писцу и делу свесно и вољно оставили смо расправу *Dimitrija Demetra 'Grobničko polje'* („Liber”, Zagreb, 1973, str. 198). Она је видно различита од осталих расправа ове провенијенције (о Мажуранићу, Шенои и Крлежи). Средишни део књиге представљају две уводне студије: „Димитрија Деметер (Студија о пјеснику)”, стр. 3–56, прештампан и поправљен текст „Гробничког поља (из дневника др Деметра)”, стр. 57–72, који износи тачно 540 стихова, подељених у XIII делова, а остварених разлисталом строфиком. Наредни одељак представља „Изјашњење к ‘Гробничком пољу’”, стр. 73–92, који представља песников коментар, у настојању да аутокоментарима читаоцу приближи и појасни елаборирану тематику и мотивику, што представља релативну новину, како за лаике тако и за специјалисте литературологије.

Из „Биљежака” које следе (на стр. 93–126) и одељка „Варијанте” (стр. 127–148) дознајемо да је Живанчевић ово издање приредио према једином ауторизованом тексту „Гробничког поља”, које је први пут објављено у Вразовом „Колу” за 1842. годину. „Куриозитет нашег издања, дакле, осим рехабилитације пјесника и знанствене комплетности, био је у томе што се по први пут појављује изворни и дефинитивни Деметров текст над којим су пријашњи приређивачи извршили грубо насиље” — пише тим поводом Живанчевић, наводећи очевидне мистификације издања овог дела (готову оног из 1881), чији је главни виновник Владимир Мажуранић. Најновије издање увелико обогаћују три додатка: подробна „Библиографија” (год. 1838–1972, стр. 169–198), „Репринт аутографа” (непагиниран, стр. /14/) и „Прилози” (непагинирани, ликовне илустрације, стр. /13/). У реферату за избор Живанчевића у звање редовног професора универзитета, који су потписали И. Франгеш, А. Флакер и Б. Новаковић, објављеном у „Билтену” Универзитета у Новом Саду (1973), потписници тврде: „Тако је Живанчевићева текстуација донијела „Гробничко поље” по први пут у коначном облику и све варијанте релевантне за утврђивање те коначности” (стр. 4). Истовремено, рецензенти сматрају да овај научник представља „посве изграђену и знанствено профилисану личност”, те да је ријеч о „преданом, сигурном и тананом истраживачу, репрезентативном представнику савремене генерације научника”. Слично мишљење исказивали су и претходни потписници реферата: Младен Лесковац и Драгиша Живковић (за доцента, 1962) и Б. Новаковић, Д. Живковић и М. Пантић (за ванредног професора, 1968).¹⁴

Изван оквира ове студије остале су десетине студија и огледа које увелико обележавају пут његовог књижевнонаучног напредовања. Они захтевају посебан и специфичан осврт, а морају се, природно и логички, увек доводити у везу с монографијама *Ilirizam* и *Ivan Mažuranić*, четири монографски конципиране расправе (о Деметру, Мажуранићу, Шенои и Крлежи), као и с књигом студија и огледа *Polonica*. О томе сведочи и сâм монограф као репрезентативан књижевни историчар, критичар и компаратист. Најважније глобално опредељење саопштено је у одељку „Рецепција”, посвећеном средишту филозофије и психологије стварања, од искона до кона:

„Никоме данас не пада на ум да у њему пре свега тражи историчност, да ситничаво проверава податке и утврђује изворе, што је, разуме се, ипак занимљиво за књижевну историју. Можда би најисправније било ово у правом смислу ремек-дело пустити да само говори, јер оно је добро и потребно управо такво какво је и не може се другачије прихватити. Заправо, оно се и не може примати, њему се мора предавати. Али, узимајући дело у руке, сваки читалац оставља на њему отиске прстију — и тако остаје недоглед критике о сваком великом писцу” (стр. 370, подвукао Р. В. И.).

КОМПАРАТИСТИЧКИ ПРИСТУП ПРОУЧАВАЊУ ПРОЦЕСА И ПОЈАВА (*Polonica*)

Књижевни рад започео је М. Живанчевић у београдском листу „Средњошколац” (2/1951), а критички у београдском листу НИИ (377/1958), у коме је објавио коментар новог превода Пушкиновог Евгенија Оњегина, чиме је започета његова компаратистичка делатност која несмањеном снагом траје готово пуних шест деценија (при томе мислимо на превод првог тома Пушкинових Изабраних дела, Сремски Карловци — Нови Сад, 2016, стр. 585, који је приредила Тања Поповић, а превео М. Живанчевић). Интересовање за Пушкиново дело на тај начин симболично заокружује и велики број студија и огледа, потом приређених дела из различитих словенских књижевности, као и превода и редактура превода у области југославистике (кroatистике, србистике и словенистике), као и славистике (русистике, бохемистике, словакистике и, нарочито, полонистике). Пратиоцу тог континуираног рада, богатог садржајима и разноврсним жанровима, преостаје да констатују како Живанчевић поседује несвакидашњу радну енергију, веома широк спектар интересовања за достигнућа у различитим врстама духовне делатности, чије резултате користи неуједначено.¹⁵

Други општи закључак односи се на компаративну естетику, при чему би требало поћи од односа развојних фаза књижевне уметности и науке о књижевности до развојних фаза других духовних дисциплина, које су им блиске. Живанчевић се, разумљиво,

у највећој мери посвећује „студију књижевности”, али и „студију културе”, док у најмањој мери користи „студиј постколонијалне културе”. У профилисању научниковог портрета с посебном пажњом следили смо три позната процеса у овој области: а) процес дивергенције и конвергенције духовних дисциплина, б) однос супстанцијалне и релацијске теорије и в) процес праћења генезе поетских идеја и текста. Како је реч о паровима бинарних опозиција, у оквиру посебних разматрања, није наодмет, условно дабоме, да констатујемо како Живанчевић ипак предност даје дивергенцији (а), затим супстанцијалној теорији (б), као и књижевном тексту (в). Аутор је увелико свестан њихове међусобне зависности сучељених парова бинарних опозиција, што ће рећи зависности појединости и целине (нарочито у области опште књижевности, упоредне књижевности и имагологије).

До таквих закључака дошли смо на основу проучавања глобалних књижевнонаучних опредељења Хенрика Маркјевича као „учитеља енергије”. У својој Науци о књижевности он недвојбено, као што је и раније речено, тврди да ова наука поседује висок степен егзактности, јер „обухвата резултате свих начина сазнајног бављења литературом”. Живанчевић уз то цитира и мишљење Пола Рикера, аутора чувене тетралогije Време и прича: „Интерпретацијом мисаони рад који се заснива на дешифровању смисла скривеног у видљивом смислу, на откривању значењских слојева, скривених у дословном значењу” (*Polonica*, стр. 189), мада је с подједнаком оправданошћу могао цитирати следеће Рикерово мишљење: „Један историјски догађај није само оно што се догађа већ и оно што може бити испричано, или што је већ испричано у летописима и легендама” (Време и прича, књ. I, стр. 218). Преиспитивање свих облика постојања приче неминовно у себе укључује и принцип континуираног вредновања и превредновања анализираног текста, у потпуној сагласности с крилатицом преузетом из немачке науке о књижевности — *Umwertung aller Werte* (Преоцењивање свих вредности).¹⁶

Ипак, Живанчевић усваја и резултате најновијих дисциплина, које су настале захваљујући процесу дивергенције. Он сâм помиње те дисциплине, у широком распону од филозофије, преко семиологије, до кибернетике, јер оне без сумње помажу успостављању равнотеже између парцијалне и интегралне слике света. Према

Живанчевићевом мишљењу, једна тематска целина служи употпуњавању више других, све донде док целовитост, макар и привидно, не тријумфује над појединошћу. Такво опредељење аутор је могао преузети од Романа Ингардена¹⁷ јер је дефинисано као примарни циљ драгоцене компаратистичке књиге *Polonica* (Нови Сад, 1987, стр. 316, на чијем крају је објављена Живанчевићева „Bibliographia polonica” (стр. 297–300), састављена од 85 библиографских јединица:

Књига *Polonica* представља збирку књижевно-историјских студија и расправа из области пољско-југословенске компаратистике, насталих током последњих четврт века моје полонистичке делатности (1960–1985). Неки *текстови објављени су раније у часописима на пољском и српскохрватском језику и верификовани у научној јавности Пољске и Југославије (вид. овде библиографију на крају књиге), али су сви за ову прилику редијовани и усклађени са новим радовима, дојуњени откритима и литературом насталом у међувремену и приређеном тако да чине темељску целину* (стр. 5).

Живанчевићеви научни прилози посвећени југославистици, славистици и компаратистици, чине елаборирану тематику и проблематику још комплекснијом, као и научне дисциплине које им припадају, па и методологије које су примењиване у њима. Управо због споменуте комплексности, књиге попут *Polonica* захтевају не само обавештеног, него и потпуно припремљеног читаоца с великим предзнањем, уколико он жели да прилоге користи „без остатка”. Велики број циљева које аутор жели да оствари заступљеним прилозима, као и енормни „прилив знања”, неминовно захтевају нове напоре од реципијента. Нема више ни трага оном лагодном јужњачком, медитеранском уживању у прочитаном. Овакав метод захтева, у максималној мери, читаоца као са-говорника, ако не и као ко-аутора, особито када је реч о северњачком (картезијанском) доживљају било белетристике, било научног дела.

Други део бинарне опозиције пронашли смо у прилогу такође реномираног књижевног историчара сродне провенијенције и припадника „историјске критике”. У критичком прилогу „Најплоднији наш посленик” (2001) Мирослав Пантић тим поводом пише:

„Као да су заувек, наиме прошла и ишчезла идилична времена негдашњих књижевноисторијских и критичких огледа о књижевности, када су лако и читко водила до бољег и

дубљег разумевања лепота и свих других вредности књижевности као уметничког или духовног, али увек стваралачког подвига, и када су у њима, као и у делима о којима они расправљају могло у миру и опуштености уживати; сада се производи науке о књижевности морају, и једино могу, пратити само уз стално и силно усредсређење, уз непрекидну сарадњу властите мисли и личнога читаочевог знања, да би се стигло до драгоценог и за науку, и сва даља њена размишљања, плодотворног језгра” (*Liber amicorum*, стр. 17).

Због априорно одабраног циља ове студије, ми смо је лишили анализе прилога посвећених проучавању руске и словеначке, којих је највише, као и чешке и словачке књижевности.¹⁸ Тај необављени посао морали би прво обавити уски специјалисти из ове четири националне књижевности, при чему се само по себи разуме да под полиглосијом подразумевамо добро знање српског, руског, словеначког, чешког и словачког језика, знање којим је Живанчевић у потпуности овладао, додавши томе и немачки језик. О томе је било довољно речи на Међународној научној конференцији „Словенски језици, књижевности и културе у европском контексту”, одржаној у Црногорској академији наука и умјетности (крајем 2012), који су заједнички организовали Црногорска (Одјељење умјетности) и Пољска академија наука (Институт за славистику). Суделујући у раду Конференције, по први пут смо саопштили студију „Књижевнонаучни дијалози у савременој полонистици и југославистици”, не пренебрегнувши ни значај који има Живанчевић у овој области.¹⁹

Као што је познато, теорија се често разликује од праксе. Упркос томе што се Живанчевић у уводној белешци *Polonice* залаже за „тематску целину”, ради лакшег сналажења у њој и усвајања попуњених резултата, препоручљиво је, према нашем мишљењу, петнаестак заступљених прилога типолошки поделити у три круга:

(А) Први и најобухватнији круг чини неколико студија и огледа посвећених рађању националног препорода, чији су синоними илиризам, панславизам и словенска узајамност. Живанчевић генерирање поетских идеја прати од књиге Мавра Орбинија *Il Regno degli Slavi* (Pesaro, 1601), преко књига Ј. Г. Хердера *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* (1791) и П. Ј. Шафарика *Geschichte der*

Slawischen Sprache und Literatur nach Mundarten (Ofen, 1826), па до два значајна политичка и идеолошка прогласа: Људевита Гаја — Кратка основа хрватско-славенског правописанија (Будим, 1826) и Јана Колара — О словенској узајамности међу кољени и нарјечји славенским (Загреб, 1985).

Вишевековну капитализовану идеју о узајамности Словена најпре су потврдили прегаоци на Словенском конгресу у Прагу (1848), а потом и потписници Бечког договора (1850). Живанчевић је пропустио да наведе и прву историју српске књижевности — Памјатник мужем у славеносрпском књижевству (1815) Лазара Бојића, у којој је предност дата четворици писаца тога времена (Ј. Рајићу, Д. Обрадовићу, Г. Трлајићу и А. Стојковићу). Првом кругу припадају: студије „Месијанизам, панславизам, југославизам” (стр. 12–24), „Словенофилство и пољско питање” (стр. 112–130) и, нарочито, „Домашаји пољске уметности речи” (стр. 280–296). Последњи прилог сматрамо најуспешнијим у читавој књизи *Polonica*. Њоме Живанчевић показује потпуну сагласност са Слободаном Грубачем који у књизи Александријски светионик (Тумачење књижевности од Александријске школе до постмодернизма), 2006, тврди да су савременицима довољна само три степена сазнања: 1. разумевање (*ars intelligendi*), 2. тумачење (*ars explicandi*) и 3. примењивање (*ars aplicandi*), јер они одговарају дуговековној апофтегми — „Постојимо да бисмо разумели, а разумемо да бисмо постојали”.

(Б) Други круг од аналитичара захтева изразиту способност усклађивања резултанти синхроније, дијахроније и историјске актуелизације. Коришћење више области духовних делатности као облика моделовања стварности истовремено захтева и усаглашавања субјективних искустава и интерсубјективних сазнања, какве пружају следећи прилози: студија „Срби и Хрвати у тајним извештајима агентуре Чарторијског” (стр. 5–42), оглед „Пољаци о илиризму” (стр. 53–41), као и још две студије: „Југословенске књижевности у Пољској после другог светског рата” (стр. 144–154) и „Пољска југославистика” (стр. 155–168), занимљиве по односу синтагматских и парадигматских оса.

(В) Трећи тематски круг, посматран са становишта рецептивног модела, захтева највећи степен егзактности књижевнонаучног приступа, јер се он, макар и латентно, пореди с продукционим моделом,

особито када су у питању подстицаји, дотицаји и утицаји двају писаца. Тежећи ка провереним научним истинама, Живанчевић настоји да своје прилоге лиши великог броја устаљених предрасуда у појединим националним наукама о књижевности. У том настојању аутор се најчешће представља као истраживач „срећне руке”, било да је реч о „биографији времена”, било о „биографији писца”, било о „биографији дела”. Осим тога, из најуспелије остварених радова, у које је уложио максимум аналитичких и интерпретативних напора, показује се нескривена „радост стварања” или „задовољство у тексту”, како су их дефинисали В. Б. Шкловски и Р. Барт.

Та се карактеристика компаратистички конципираних прилога у невеликом али репрезентативном избору портрета у националној и наднационалној књижевности најбоље читује: у студијама „Дубровски и Јужни Словени”, (стр. 52–75) и „Враз и Пољаци” (стр. 76–106), огледу „Мажуранић према Мицкјевичу” (стр. 107–111), односно студијама „Бронислав Грабовски, Ђалски и Роман Завиљињски” (стр. 131–143), „Андрић у Пољској” (стр. 169–202) и „Крлежа у Пољској” (стр. 236–279). При томе студије „Андрић у Пољској” и „Домашаји пољске уметности речи” сматрамо неопходним „шифрама тумачења”, особито када се узму у обзир методи и методолошки приступи којима се користио аналитичар, било да је у питању поетика, било ноетика.

У студији о Андрићу аутор настоји да што потпуније представи „Андрићеву *rolonisu*, на основу извора и архивске грађе, приказујући истовремено рецепцију његовог дела у Пољској”. Помоћу новооткривених докумената аутор указује на истинске изворе, изазове и узоре које је наш нобеловац, као добар зналац пољског језика и литературе, преузимао као трајно богатство, мислећи при томе на широко схваћену културу, уметност и науку. О томе сâм Андрић каже: „Мало ко у Југославији зна да познајем пољски језик. О моме језику много је писано, али још нико до сад није тражио у мојим делима утицај пољске литературе.” У продужетку Андрић упућује своје сараднике, читаоце и критичаре на неке од премиса Травничке хронике и На Дрини ћуприја, које су настале под непосредним утицајем дела Мицкјевича, Красињског, Жеромског или Словацког, „који је био и остао мој омиљени писац” (стр. 211). У наставку се Живанчевић бави анализом пољских превода и научних

прилога аутора који су битно допринели афирмацији Андрићевог дела у пољској култури, уметности и науци.²⁰

У студији о Крлежи битно је промењен методолошки приступ портретизацији писца и дела, будући да велики део студије заузима или новооткривена или новосистематизована грађа, као што је до тада непозната кореспонденција и дневнички записи Јулијана Бенеша, на пример (стр. 240–261). Опис рецепције Крлежиног дела у пољском језику чита се као романсирана проза али као изванредно конципирани књижевноисторијски и критички прилог. Живанчевић је као узорну у тадашњој крлежијани сматрао монографију Јана Вјежбицког објављену на пољском (у Варшави, 1975) и српскохрватском језику (у Загребу, 1980). Такође су од прворазредног књижевноисторијског значаја сведочења Ј. Бенеша о процесу настајања Крлежиног романа Повратак Филипа Латинића, као и многа друга аутентична сведочанства Крлежиних савременика.

О другој, узорно писаној студији „Домашаји пољске уметности речи” писано је доста. У њој стрпљиво и педантно читалац мора ишчитавати мозаик који чине прикази седам зборника и радова различитих садржаја, као и десетак монографија које аутор сматра репрезентативним. Први зборник посвећен је опису историјских условљености које непосредно и посредно утичу на настајање уметничких дела (Варшава, 1978). Други представља паноптикум разнородних интересовања научника заступљених у њему (Варшава, 1978), трећи је посвећен модерничким принципима књижевне уметности, при чему централно место заузима „простор литературе”, тачније речено поетика простора, потом следе зборници посвећени односу стварности и фабуле (Варшава, 1979) и тако даље.²¹

Много више аналитичке пажње посвећено је најпознатијим монографијама тога времена, као што су: *Ogólna problematika genologii* (Варшава, 1965) Стефаније Скварчинске, *Poetyka* (PAN, 1977) Марјана Маћејевског, *Мале књижевне форме* (Вроцлав, 1977) Јана Тшинадловског, *Теоријске поетике Марије Ренате Мајенове*, *Историје уметности у контексту хуманистичких наука* (PAN, 1980) Јана Бјалостоцког, *Науке о књижевности* (Краков, 1974) Хенрика Маркјевича, *Литература — друштво — простор* (PAN, 1980) Кшиштофа Дмитрука, коју је аутор поделио у три целине: I Књижевност

— комуникације — публика, II Књижевне скупине и III Књижевност — књижевна култура — простор, итд.

Од свих тематизованих зборника радова и наведених монографија највећу пажњу аутора изазвао је зборник — Граничне области и кореспонденције уметности (1980), јер је он посвећен компаративној естетици, разграничењу појединих врста уметности (књижевности — позоришта — филма — сликарства — музике и других) и утврђивању оне тешко одредиве границе која дели уметност од неуметничког. Другачије речено, зборник је посвећен модерно схваћеној естетици, литературологији и поетици, а при томе су сарадници укључили у расправу још и аспекте семиологије, семиолошке методологије, модерне методологије у другим наукама и херменеутике, о чему Живанчевић непосредно сведочи, позивајући у помоћ омиљене му ауторе (понајпре Бјалостоцког):

„Својим интересовањима која сежу до широких оквира уметности, од најстаријих до најновијих тековина, до структурализма и семиологије, овом последњом књигом постаје близак и науци о књижевности. Данас више није могуће опстати код аутономије властите истраживачке дисциплине, па је Бјалостоцки усмерава на незаобилазни интердисциплинарни терен. И за историју уметности вреди чињеница да свој смисао има само онда када одговара живим људским потребама. Спознавање људских дела, која се обично називају производима уметности, поучава и узбуђује, а пружа естетско уживање (‘Слика и знак’), слично доживљају литерарне творевине” (стр. 293),

а потом на још једног омиљеног му аутора (Кшиштофа Дмитрука) чији стваралачки *credo* Живанчевић усваја у свим појединостима:

„Писање је истовремено форма (преегзистенцијална) читања.

Стваралац је сâм, али је ипак окружен пажњом друштва” (стр. 294).²²

БЕЛЕШКЕ

КЊИЖЕВНОИСТОРИЈСКИ ПРИСТУП ПРОУЧАВАЊУ
СИНХРОНИЈЕ И ДИЈАХРОНИЈЕ
(*Ilirizam*)

¹ Реч је о седмотомној *Povijesti hrvatske književnosti* коју чине: 1. *Usmena i pučka književnost*, 2. *Srednjovjekovna književnost*, 3. *Od renesanse do prosvjetiteljstva*, 4. *Ilirizam i realizam*, 5. *Književnost moderne*, 6. *Suvremena književnost (I) i 7. Suvremena književnost (II)*. Књига 4 састављена је од два дела: први део — *Ilirizam* (стр. 7–247) написао је М. Живанчевић, а други део — *Realizam* Иво Франгеш (стр. 219–488). Припремајући се за објављивање књиге *Ilirizam*, Живанчевић је претходно објавио као посебан отисак — *Priloge proučavanju hrvatske književnosti XIX veka* (JAZU, Zagreb, 1969, str. 193); којом је презентована драгоцена књижевноисторијска грађа (преписка Враз — Срезњевски, писма Д. Деметра, И. Мажуранића, писма упућена И. Мажуранићу и читав низ других докумената и грађе). Писма су пропраћена зналачким коментарима, те се могу тумачити као аналитички диптихон с монографијом *Ilirizam*.

² У оквирима опште литературе служили смо се књигама: Теорија историје Агнес Халер (1984), Књижевност као систем Клаудија Гиљена (1971), Теорија књижевне историје Клауса Улига (1982), Историјском поетиком А. Веселовског, књигама Увод у историјску поетику епа и романа и Историјска поетика новеле Ј. М. Мелетинског, итд. Упутно је видети и три специјалистичка зборника радова: Теорија историје књижевности (Опште претпоставке), 1986, Методолошка мисао у пресеку (Садашњи тренутак науке о књижевности), 1990. и Књижевне теорије XX века (2004), као и три књиге посвећене методологији истраживања: Истина и метода Х. Г. Гадамера (1978), Против методе П. Фаберабенда (1978) и Трагање за методом М. Шугића (2010). У књизи П. Милосављевића Српски национални програм и српска књижевност (1995) за нас је посебно занимљива студија „Историје и историјски прегледи српске књижевности” (стр. 43–56).

³ Према сопственом сведочењу, едисија *Sztuka interpretacji* била је поводом да Живанчевић напише значајан теоријски рад „О надинтерпретацији”, објављен у часопису „Umjetnost riječi”, XXII, 1977, str. 345–354. Аутор се у њему првенствено залаже за анализу и интерпретацију. Надинтерпретација припада метапоетици, а познато је да феноменолошки, структуралистички, деконструкцијски и, нарочито, постмодернистички метод у великој мери обеспредмеђују науку о књижевности, самозадовољно се одвајајући од текста, дајући предност методу и методологији над предметом анализе и интерпретације.

⁴ Доследно остајући при одабраним глобалним опредељењима у науци о књижевности, аутор се мало или нимало упуштао у тада актуелну расправу о односу историзма и аисторизма, уз напомену да је средином друге половине XX века дошло до дивергенције књижевнонаучних дисциплина: тада су настале теорија књижевне критике и теорија књижевне историје (видети Теорију

критике М. Кригера, Огледе о теорији књижевне историје К. Гиљена, Теорију књижевне историје К. Улига и Историју модерне критике Р. Велека).

⁵ Када је реч о позитивизму, многа Живанчевићева становишта поклапају се с мишљењима Лешека Колаковског, саопштеним у књизи Филозофије позитивизма (Београд, 1972). Колаковски, наиме, детаљно пише о примени позитивистичких метода у филозофији, теорији права, теологији и науци о књижевности (особито у пољској науци о књижевности). Истоветан је случај и са студијом Миливоја Солара „Шта знамо о књижевности?” (1977):

„Како чињенице важе као чињенице тек уз становиту интерпретацију која их чини чињеницама, у нашем случају књижевним чињеницама, потреба за теоријским нацртом ‘чињеничности’ књижевних чињеница то је јача што је чињенична грађа обилнија и што мање опћа интерпретација, која произлази из становитог разумијевања књижевности може задовољити потребе систематизације, кохеренције, сустава знања и знанствених идеала провјерљивости нпр.”

⁶ Водеће историје књижевности у XIX веку су: историја енглеске књижевности Х. Тена (1863–1864), историја италијанске књижевности Ф. де Санктиса (1870), историја немачке књижевности В. Шерера (1883). Прекретничке историје књижевности написали су Ф. Бринетјер (о жанровима у књижевности, 1890) и Г. Лансон (историја француске књижевности, 1894). Од наших прилога посвећених овој проблематици споменули бисмо: „О односу књижевне историје и књижевне критике”, посвећен научним опусима Ј. Скерлића и А. Барца, и „Књижевноисторијски донети у српској и македонској науци о књижевности (Прилог теорији књижевне историје)”, 2007.

⁷ Видети генолошку одредницу: „Историја књижевности” Д. Пухала (Речник књижевних термина, Београд, 1985, стр. 279–286), „Историја књижевности” В. Кинаста (Лексикон савремене културе, Штутгарт — Вајмар, 2000, стр. 268–276) и „Књижевности и историја” Ј. Попова (Прегледни речник компаративне терминологије у књижевности и култури (Нови Сад, 2011), као и деветотомни зборник радова Књижевност и историја (I–IX), у издању САНУ и Универзитета у Нишу, у редакцији М. Пантића и М. Стојановића.

МОНОГРАФСКИ ПРИСТУП ПРОУЧАВАЊУ
ПИСАЦА И ДЕЛА
(*Ivan Mažuranić*)

⁸ Истоветан је и случај са аналитичким опусом Боривоја Маринковића. Само докторска дисертација О Емануелу Јанковићу (око 1758–1791), 2007, представља пример потпуне кохеренције, док се две преостале монографије — Трагом Доситеја (2008) и Прелиставање заборава (Вук и други), 2011, могу само условно третирати као монографска дела, будући да су сви прилози апостериорно уврштени у једну целину, окупљени око Доситеја и Вука као интегративних оса.

Висок степен кохеренције ми смо остварили у четири естетичко-поетолошке монографије: Митеме и поетеме Томаса Мана (Нови Сад, 2007), Анаграми и криптограми у романима Умберта Ека (Подгорица, 2009), Лавиринти

чаробног реализма Габријела Гарсије Маркеса (Подгорица, 2011) и Снови и судбине у наративној прози Михаила А. Шолохова (Подгорица, 2013).

⁹ Споменућемо само три библиографије: прва је објављена у издању — Филозофски факултет 1954–1984. (Нови Сад, 1984, стр. 469–476). Њу је сачинио сâм аутор. Она је селективна и садржи свега 142 библиографске јединице. Друга је најпотпунија — „Библиографија Милорада Живанчевића”, коју је педантно саставила Ивана Живанчевић-Секеруш и објавила у часопису „Зборник Матице српске за славистику” (Нови Сад, 1994, стр. 249–279). Њоме је обухваћен период 1951–1994, а обухвата 401 библи. јединицу. Трећа је такође селективна — „Милорад Живанчевић”. Њу је саставила Бранка Драгосавац (2016, у штампи). Она је рађена специјално за нашу студију (садржи 200 библи. јединица), због чега ауторки срдачно захваљујемо.

¹⁰ Разговор са Живанчевићем водио је новинар Милан Живановић (19. маја 1988) и објавио у својој књизи Кључеви духа (*50 разговора*), „Дневник”, Нови Сад, 2002, стр. 110–115. Аутор је читаоцу најпре саопштио кратку биографију, која је пропраћена аутопортретом Живанчевићевим, а потом је саговорнику омогућио да детаљно елаборира вишегодишњу усмереност на Мажуранићево доба и дело, потврђујући наше мишљење да је у овом случају реч о опседантној тематици и проблематици.

¹¹ Доиста, Барчева монографија (*Matica hrvatska, Zagreb, 1945*) не показује висок степен кохеренције, будући да је састављена од 14 разноврсних прилога: Значајке личности, Мажуранићеви погледи на књижевност, Преглед његова књижевна рада, Лирске пјесме, Четрнаесто и петнаесто пјевање Османа, Постање Смрт Смаил аге Ченгијића, коментари „Смрти Смаил-аге Ченгијића”, Мажуранићева проза, Књижевни узор, Човјек и земља, Композиција Смрти Смаил-аге Ченгијића, О рукопису Смрти Смаил-аге Ченгијића, О Мажуранићевом стилу, Мажуранићев стих и Умјетност Ивана Мажуранића (стр. 5–388).

Ни у једном од својих радова Живанчевић није споменуо спев чешког књижевника Јосефа Холечека о Смаил-аги Ченгићу, који је написао подстакнут маркантном фигуром Новице Церовића. О томе занимљиво пише Трифун Ђукић у „Некрологу” Холечеку, објављеном у часопису „Мисао”, 1929. године.

¹² Неке од Живанчевићевих прилога цитирали смо у монографији Његошева поетика и естетика (Нови Сад, 2002), а посебно у студији „Глобалне идеје романтизма у дјелима Франца Прешерна, Петра Другог Петровића Његоша, Ивана Мажуранића и Григора С. Прличева” (стр. 341–365). О Живанчевићевој књизи *Đimitrija Demetra 'Grobničko polje'* писали смо у „Политици”, LXX, 14. VII 1973, стр. 12. Живанчевић је у два маха писао у нашим књигама: Писци и проблеми (Београд, 1984) и *Književne paralele* (Pula, 1985). Оба прилога су потом објављена под заједничким насловом „Проблеми и паралеле Радомира Ивановића”, у зборнику радова *Liber amicorum* (Нови Сад, 2006, стр. 22–24), који је уредио Миодраг Радовић.

¹³ О монографији *Ivan Mažuranić* писали су: М. Сибиновић (1962), С. Сукотин (1963), И. Франгеш (1963), Х. Тахмишчић (1963), К. Георгијевић (1964),

Ј. Лаушић (1964), Љ. Томић (1965), З. Божовић (1966), Ј. Wierbicki (1964), I. Póth (1965) Ј. Magnuszewski (1966), Г. Сафранов (1966) и други.

¹⁴ При крају приказа „Повратак дела и песника” (14. VII 1973) закључили смо: „Живанчевић је двојако задужио савремену науку о књижевности овом књигом. Најпре је рехабилитовао готово заборављеног песника, јер се у одмеравању Деметровог песничког и драмског опуса готово без изузетка предност давала драмском опусу, а потом је, стварајући на основу минуциозне анализе нову вредносну скалу, успео да поврати интересовање за песнички опус и то на основу изворног текста, који има много више поетске дражи од дотериване варијанте” (стр. 12).

КОМПАРАТИСТИЧКИ ПРИСТУП ПРОУЧАВАЊУ ПРОЦЕСА И ПОЈАВА (*Polonica*)

¹⁵ У „Библиографији” коју је сачинила И. Живанчевић-Секеруш 1994. забележено је да је Живанчевић књижевни рад започео објављивањем приповедачке прозе „Ноћ баука” („Средњошколац”, Београд, 2/1951), као и објављивањем романа *Ћукова воденица* (Zagreb, 1956, str. 160). У „Библиографији” коју је сачинила Б. Драгосавац забележено је да је аутор објавио мемоарску прозу *Onostranstvo* у два волуминозна тома (Sremski Karlovci — Novi Sad, 2008, I том — str. 780, II том — str. 649), што служи као илустрација констатацији о литерарности књижевнонаучних прилога овог аутора.

¹⁶ Живанчевић је такође усвојио познато мишљење И. Секулић о честој замени проблема — псеудопроблемима, односно замени решења — псеудорешењима. У прилогу „Проблеми и паралеле Радомира Ивановића” (2001, стр. 22–24) аутор је записао да су *Književne paralele* „посвећене значајним књижевним појавама и писцима, било да се ради о македонским писцима, било о писцима из југословенских и балканских књижевности”, мислећи на наше студије „Глобалне идеје романтизма у дјелима Франца Прешерна, Петра Другог Петровића Његоша, Ивана Мажуранића и Григора С. Прличева” (2002) и „*Crisopeia verbalis* (Књижевно-естетички проседеи у поезији Десанке Максимовић, Добрише Цесарића, Душана Костића, Блажа Конеског и Ивана Минатија” (1985), као и на оглед „Заједнички мотив у истоименим песмама Јоргоса Сефериса и Блажа Конеског” (1985).

Упутно је видети најновију књигу Адријане Марчетић — О новој компаратистици („Службени гласник”, Београд, 2005).

¹⁷ На једном месту Ингарден ће записати: „Стечено сазнање је по правилу непотпуно (не обухвата цело дело у свим његовим деловима и својственима) и то се никада не може потпуно одстранити”, а на другом: „Ни једно научно приказивање неког индивидуалног књижевног уметничког дела помоћу извесног система судова није адекватно сâмом овом уметничком делу, није ни еквивалент уметничког дела и уопште га не може заменити.” Упутно је видети књиге Р. Ингардена — О сазнавању књижевног уметничког дела (Београд, 1971), Доживљај, уметничког дело и вредност (Београд, 1975) и Онтологија уметности (студије из естетике) (Нови Сад, 1991).

¹⁸ Као илустрацију наведеног мишљења споменућемо десетак издања руских писаца, објављиваних у посебним и заједничким књигама, односно изабраним и сабраним делима. Ради се најпре о три репрезентативна руска писца с почетка XX века (Брјусов — Блок — Мајаковски, 1962), затим веома честим издањима С. Јесењина (од којих овом приликом спомињемо само Сабрана дела, I–VI, 1966. и Целокупна дела, I–VI, 1970), А. С. Пушкина (1972), Б. Пастернака (1972), И. С. Тургеева (Живанчевић је превео књигу VII — Приповетке, песме у прози) и М. Ј. Љермонтова, I–III (1980).

Број самосталних издања писаца словеначке књижевности је још већи. Најчешће су издавана дела И. Цанкара (1959, 1962, 1965), затим П. Воранца (1965) Ј. Погачника и Ф. Здравца — Историја словеначке књижевности (1973), С. Јенка (1975), Ф. Прешерна (1981), Ј. Јурчича (1984), С. Грегорчича (1984), Ј. Мурна и Д. Кетеа (1984), избор Лирски отпор (1984) и других. С пољског језика превео је књигу Осолинеум Ј. Тшинадловског (1970) и Краљ двеју Сицилија А. Куењевича (1979), док се у књизи Масовна култура А. Клочковске бавио редактуром превода.

¹⁹ Такође није занемарен ни удео познатих југословенских полониста (Ј. Бенеша, К. Георгијевића, Ј. Хама, Ф. Илеша, Ђ. Живановића, В. Мола, С. Суботина, З. Марића, М. Томића и других) и пољских југослависта (Ј. Вјежбицког, Л. Пажђерског, Ј. Корнхаузера, Б. Желињског, А. Пакуланке и других).

²⁰ Одређен број полониста припада врхунском низу андрићолога. Такви су: Вилим Франчић, Кристина Стефа, Станислав Тјентњак, Бранислав Ђирлић, особито Јан Вјежбицки, Едвард Мадани и Халина Каљита.

²¹ С несвакидашњом пажњом и стрпљењем Живанчевић приступа анализи сваког значајнијег прилога, објављеног у зборницима радова. Ту је по правилу реч увек о избору бар десетак најзанимљивијих прилога и аутора: у првом је то низ од Јежи Топољског до Јежи Једаницког; у другом низу од Еугенеша Чаплејевича до Едварда Касперског; у трећем низ од Јануша Славинског до Хенрика Михалека; у четвртном низ од Александре Окопјен Славинске до Хенрика Путовског, итд.

²² Приликом израде студије о научном доприносу М. Живанчевића развоју савремене југославистике и полонистике, веома су нам користили разговори с колегиницама И. Живанчевић-Секеруш и Б. Драгосавац. Помоћ су нам такође пружили Александар Радовић и Мирјана Маринковић, као и службеници библиотеке Матице српске, Библиотеке Филозофског факултета у Новом Саду и Библиотеке града Београда. Свима њима дугујемо искрену захвалност.

Акад. Радомир В. ИВАНОВИЧ

ВКЛАД МИЛОРАДА ЖИВАНЧЕВИЧА В РАЗВИТИИ
СОВРЕМЕННОЙ СЛАВЯНИСТИКЕ И ПОЛОНИСТИКЕ

Резюме

Коды интерпретации решения мировых культурных, литературных и компаративистических приверженностей Милорада Живанчевича (1933) мы находим в парадигматических исследованиях «Югославистика Польши», «Проблемы истории литературы Польши» и «Последствия польского искусстваслов». Однородные по своему характеру и «Приём» и «Литература илиризма в европейском контексте».

Исследование разделено на трёх тематических частей: «Литературно-научный подход к изучению синхронии и диахронии (лиризм)», «Монографический подход исследованию писателя и части (Иван Мажуранич)», «Компаративистический подход к изучению процессов и явлений (Полоника)» и «Замечания».

В дискуссии предлога, служили наши исследования: «Наука и искусство как форма моделирования действительности (Приложение философии науки)», опубликовано в книге Литературное творчество реальности (2003) и «Литературные диалоги в современной полонистике и югославиянистике (Приложение сравнительной литературы)», опубликовано в книге Солнечная сторона литературы (2013).